

LANGUAGE AND THE FUNCTIONS OF MEDIA TEXTS. UNIFORMITY AND PECULIARITIES IN THE HUNGARIAN MEDIALECT FROM ROMANIA

Reka Suba, Assoc. Prof., PhD, Sapientia University of Tîrgu Mureş

Abstract: The ethnic minorities' attitude towards mothertongue and its preservation and cultivation strongly depend on the linguistic models provided by institutions like the school, church and mass media. Such models prove to be essential factors of creating and maintaining proper linguistic behaviour, as besides the inherent aspects of bilingualism or plurilingualism, we should also take into account the effects of a third phenomenon, i.e. diglossia. All three elements may shape the communicative potentials of bilingual individuals. This is the reason why, in this study, we aim to approach the issue of the language of the Hungarian media from Romania, through the lenses of its linguistic peculiarities and usage characteristics.

Keywords: language of the media, medialect, linguistic norm, model, language usage variant.

Relația minorităților naționale față de limba maternă și față de menținerea sa depinde într-o mare măsură de modelele oferite de educație, religie și mass-media.

Aceste modele lingvistice sunt cu atât mai importante cu cât în cazul bilingvismului sau plurilingvismului specific minorităților naționale trebuie să ținem cont și de un al treilea fenomen numit diglosie, ceea ce, la rândul său, ar putea contribui semnificativ la potențialul comunicativ al persoanei minoritare.

În vederea analizei acestor probleme însă, trebuie să se ia în considerare și anumite aspecte specifice cum ar fi constanța sau schimbarea radicală a mediului lingvistic (fenomenul grupului etnic dispersat, al diasporei, precum și al blocului etnic omogen), noțiunea ariei lingvistice (care iarăși poate fi dispersat sau uniform), diversitatea situațiilor de vorbire, apartenența limbii la o anumită cultură, prestigiul amândurora, precum și gradul lor de diferențiere/abatere din acest punct de vedere, unde prestigiul unei limbi atinge cote mult mai înalte, în mod real sau în mod dirijat (Fülei-Szántó 1992).

Perioada de dinaintea schimbării regimului comunist, poate fi caracterizată printr-o tendință accentuată de asimilare din partea națiunii majoritare, ceea ce ducea la menținerea privării informaționale cu ajutorul reducerii numărului și duratei emisiunilor de radio în limbile minorităților naționale, cu împiedicarea difuzării presei scrise etc. Însă o comunitate lingvistică, dispersată atât din punct de vedere social, cât și geografic și totodată privată de posibilitățile dezvoltării sale culturale, din cauza acestei marginalizări poate să se mențină nu numai la un nivel lingvistic anterior, ci și la unul cultural, ceea ce duce la o ruptură semnificativă față de nivelul cultural al națiunii la care aparține (Fülei-Szántó 1992). După schimbarea regimului fluxul informațional a început să revină la normal, crearea structurilor instituționale proprii însă a fost împiedicată în continuare de politicile educaționale și de reglementările legislative și mass-media.

În ceea ce privește informarea publică, pe lângă faptul că producțiile pieței mediatice din Ungaria, au devenit accesibile și pentru minoritate maghiară din România (atât emisiunile posturilor de radio și televiziune publice, cât și cele comerciale) și în decurs de 25 de ani s-au

înmulțit posturile comerciale de radio regionale sau locale, nu trebuie uitat nici faptul că unul dintre posturile publice regionale cu cea mai mare arie de acoperire geografică, Radio Tîrgu-Mureș – Redacția maghiară, numai recent a început să emită în întregimea timpului de antenă exclusiv în limba maghiară.

În continuare dorim să enumerăm câteva dintre specificitățile lingvistice ale limbajului mediatic, considerat o piatră de temelie din punctul de vedere al menținerii unei limbi la standarde corespunzătoare.

Caracteristicile limbajului mass-media

O caracteristică esențială a informației transmise prin mijloace și tehnologii mediatice ar fi că se creează în urma unor selecții anterioare, fiind o informație prestructurată. Prin aceasta se înțelege că proiectarea și planificarea sa se produce cu o deosebită prudență, într-o măsură mult mai accentuată decât în cazul convorbirilor cotidiene sau a comunicării interpersonale în general și numai după o verificare și revizuire amănunțită, făcute de mai multe persoane, în etape diferite poate intra în emisie.

Natura, modul și formele de realizare ale controlului și redactării, bineînțeles, depind de natura mijloacelor de transmisie, dar, aici putem enumera structurarea conținuturilor lexicale transmise de radio și televiziune, șirul elementelor exprimate prin limbaj și vocalizări, tehnicile vizuale de redactare în cazul emisiunilor televizate, care, duc la transmiterea unor sisteme complexe informaționale, cu eradicarea contururilor nivelelor comunicative și creându-și împreună o viziune artificială și caleidoscopică asupra lumii, o „conștiință-mosaic” al omului contemporan (Knoll 1999)¹.

„Controlul mass-media asupra societății se întinde și asupra limbajului” – conchidea psihiatrul și cercetătorul fenomenelor comunicaționale, Buda Béla, încă la începutul anilor 80, dar cu o relevanță neconținută și în zilele noastre (Buda 1985: 9), pornind de la ideea că pe când în perioadele anterioare în cazul societăților care se luptau pentru autonomia lingvistică, de exemplu în Ungaria epocii reformiste (1825-1848), dar și în secolul 20., trebuia dusă o luptă perseverentă pentru ca limba proprie să devină în același timp și limba informării publice – iar în acea perioadă aceasta din urmă includea și limbajul scenic, editorial, oficial-administrativ și militar -, în urma unui moment de cotitură, când limba națională a reușit să devină principalul mijloc de comunicare, în cazul comunicării în masă a început procesul de codificare a unui limbaj dominant și extinderea sa asupra unei arii cât mai mari a societății (Buda 1985: 9-10).

Cu aceasta a început un proces de nivelare lingvistică, ceea ce devenea tot mai accentuată și mai eficientă cu apariția transmisiei radiofonice, ducând la răspândirea limbajului oficial la toate nivelele societății. Acest proces, bineînțeles, nu se datorează numai comunicării mediatice, ci au adus un aport important și sistemul educațional precum și alte instituții publice, dar un rol predominant îl are cu siguranță limbajul mass-media.

¹ „Die Bedeutung der Information kann von Montage- und Aufzeichnungstechniken aufgewertet werden, erhält ihre eindringliche Dramatik, aber betrifft vornehmlich ein Kurzzeitgedächtnis und ein kurzzeitiges reaktives Verhalten. Und in der technischen Aufbereitung ist nicht die Manipulation das Problem (...), sondern die Abfolge der Wirklichkeiten, die zusammenhangslos geworden sind. Das Fernsehen vermittelt ein Weltbild, das kaum mehr von Kriterien der Orientierung, eigenen Erfahrung und Urteilsbildung geordnet werden kann.” – Reinhold Knoll: Gedanken zum Fernsehen, In: *Kétnyelvűség*, VI. évf. 2. sz., 1999, p. 23.

Acest efect de „amplificator social” al comunicării mediatice este considerat de către Buda Béla de natură lingvistică și se manifestă în primul rând prin faptul că limbajul oficial al principalei pături cu statut de autoritate în societate, al păturii sociale cu o educație de nivel înalt și care se strânge în jurul aparatului de stat și al regimului instituțional, se consolidează și prinde rădăcini și în interiorul stratului social respectiv, precum și prin faptul că limbajul mass-media este capabil să amplifice și elementele lingvistice specifice diferitelor subculturi (limbajul tineretului, subculturi deviate, grupări sociale marcante, precum sportivi, artiști etc.), prin evocarea repetată a lor în vederea menținerii aparenței veridicității și chiar dacă nu se identifică cu aceste modalități de exprimare, contribuie la răspândirea lor, făcând cunoscute în rândul populației termenii subculturilor lingvistice, expresiile specifice anumitor limbaje speciale (Buda 1985: 10-11).

Uniformitate lingvistică

În cazul în care ne referim la limbajul presei audiovizuale maghiare din România, trebuie să ținem cont și de câteva aspecte specifice și anume că redactorii, crainicii, prezentatorii și colaboratorii externi de etnie maghiară ai posturilor publice sau comerciale de radio și televiziune, datorită situației lor minoritare, sunt persoane bilingve, care pe lângă aceasta pot folosi și dialectul lor local (de proveniență), în decursul interacțiunilor lor private, iar modelul lor lingvistic primordial nu este cea limbă normativă standardizată² care în cazul tuturor limbilor naturale constituie un limbaj creat în mod artificial, ci o variantă regională a acesteia, limbajul regional transilvănean, și numai în al doilea rând varianta standardizată a limbii normative maghiare.

În mod general însă, putem conchide că structurarea specifică a informațiilor mediatice duce la o uniformizare a limbajului mediativ, ceea ce se manifestă și în acel aspect că printre diferitele posturi mass-media nu se poate semnală o diferență evidentă din punctul de vedere al limbajului utilizat (Buda 1985: 11).

Într-o altă ordine de idei, lingvistul Balázs Géza, a atras atenția cercetătorilor asupra unei sarcini „normative” tot mai actuale (Balázs 2000: 73) care ar viza delimitarea nivelelor culturale și stilistice care joacă rol de model în interiorul limbii normative, precum și definirea rolului dialectelor, deoarece încă nu există o atitudine științifică privind utilizarea elementelor dialectale în limbajul mass-media și angajarea de către posturile publice, a persoanelor care vorbesc în dialect. Cert este faptul că apariția anumitor grade idiomatice în limbajul mediativ stârnește polemici aprinse.

Deocamdată, așadar, posturile de radio și televiziune de limba maghiară (atât pe teritoriul Ungariei, cât și pe teritoriul României) folosesc limbajul standardizat, în cazul în care nu emit pentru o anumită grupare socială cu o subkultură lingvistică aparte (emisiuni sportive, agrare, de tineret etc.), excepție făcând genurile documentare și de reportaj, în cazul cărora vorbitorii, și anume, persoanele intervievate, comunică corespunzător caracteristicilor

² Definiția lingvistului Balogh Lajos pentru limba standardizată: „limba normativă standardizată (...) în cazul fiecărei limbi constituie o etapă târzie în evoluția limbii. În cazul limbii maghiare – similar celorlalte limbi europene – acest proces de standardizare numai la mijlocul secolului trecut a ajuns în acea fază ca pe lângă formațiunile lingvistice naturale să apară limba normativă ca o entitate independentă, neținând cont de ariile geografice, și care treptat a ajuns într-o poziție dominantă, eliminând dialectele arhaice” (Balogh 1990: 121). Alți cercetători, pentru semnalarea apartenenței minorităților naționale la națiunea-mamă, propun înlocuirea termenului de „normă centrală”, standardizată cu cea de „normă comună” (Péntek 1998: 44).

propriilor lor limbaj. Buda Béla, însă ne atrage atenția că redactarea și structurarea informației este evident și în privința acestor genuri mediatice: „Limbajul diferit de cel oficial, nici aici nu se manifestă în realitatea sa, ci numai într-o formă stereotipică, sub forma unor elemente lexicale sau expresii la modă, redactarea eliminând tot ceea ce se opune șablonului” (Buda 1985: 11).

În Ungaria, de exemplu, după formarea structurii plurale a mass-media, s-a trecut la definirea criteriilor lingvistice și de principiu aferente statutului de post public, s-a elaborat o normă mediatică, care ține cont de stratificarea socioculturală a receptorilor, susține norma comunicativă socială și publică, și înlesnește acel proces de socializare care vizează pe cele enumerate anterior (Balázs 1998: 100-101).

În continuare, este nevoie doar de verificarea și întreținerea permanentă a normei mediatice, iar tocmai la acesta servesc diferitele comisii lingvistice (Balázs 2000: 74).

În ceea ce privește însă alinierea limbajului mass-media maghiară din România la normele mediatice din Ungaria, trebuie să luăm în considerare și câteva aspecte specifice.

Deoarece în Transilvania secolului 20. s-a amplificat efectul limbii române, devenind limbă oficială, s-a produs un fenomen numit bilingvism asimetric (Péntek 2000: 170), cauzând modificări la nivelul limbajului maghiar regional: în general s-au amplificat procedurile analitice, la nivel lexical au apărut lexeme hibride, expresii și calculi din limba română, iar la nivel fonetic și fonologic s-a produs o aliniere, o egalizare parțială între cele două limbi (Péntek 2000: 166). Efectele acestor fenomene se pot resimți și în limbajul audiovizual maghiar din România, după cum se poate observa și din seria monitorizărilor făcute asupra limbajului maghiar radiofonic și de televiziune din România³.

Limbaj mediatic vs. limbă maternă

Adaptarea la cerința alinierii la norma lingvistică mediatică⁴, se poate urmări în primul rând în cazul textelor radiofonice și televizate redactate anterior și citite ulterior în fața microfoanelor. Urechea experimentată recunoaște imediat textul citit de pe prompter, ceea ce este explicabil prin faptul că lecturarea textului scris, denumit de către McLuhan „informație rece” opune o rezistență față de realizarea aceluși mod de exprimare care aparent modelează vorbirea umană naturală. Acesta din urmă este prezentă numai la nivelul cerințelor, dar „decongelarea” acestei „acustici congelate” după modelul vorbirii directe nu este deloc o sarcină ușoară (Balázs 1998: 101). Capcanele iminente pot fi: modul de exprimare „simultană”, cu arcuri sintactice întinse, specifice textului scris (Deme 1976: 17), precum și urmărirea mai puțin conștientă a regulilor limbii vorbite. Iar toate acestea duc la greșeli frecvente la nivel suprasedimental: melodii greșite la nivelul propoziției și al frazei, accentuări lexicale și sintactice deplasate, intonație ascendentă la sfârșitul frazelor, suprasedimentare etc.

Deși, nici în Ungaria nu există o normă explicită de pronunție, o cerință de bază pentru norma mediatică – provenind din natura limbii maghiare – ar fi o fonație și o articulare curată pe tot parcursul procesului comunicativ, deoarece în primul rând aceasta este baza intonației corecte, necesare transmiterii informațiilor cognitive și emoționale, precum și a utilizării

³ Monitorizarea lingvistică a limbajului audiovizual maghiar din România - 2010, 2011, 2012, 2013 – Universitatea Sapiența, Facultatea de Științe Tehnice și Umaniste.

⁴ Aici utilizăm termenul normei mediatice cu un sens restrâns, referându-ne numai la normele lingvistice ale limbajului audiovizual.

corespunzătoare a mijloacelor lingvistice suprasegmentale, vocalice, în vederea transmiterii și interpretării textului (Balázs 2000: 115).

Și din aceste considerente se poate vedea deci, importanța problemei accentuării corecte din punctul de vedere al normei mediatic. Regulile de bază ale pronunțării și accentuării sunt enumerate în diferite manuale și cărți de specialitate, membrii colectivității lingvistice însă, accentuarea corectă achiziționează în mod spontan, inconștient și împreună cu învățarea limbii materne. Tocmai acestui fapt se datorează că rareori se produc greșeli de accentuare în cazul comunicării interpersonale cotidiene, în situații obișnuite de viață. Dacă însă această situație de bază devine indirectă, ieșind din cadrul situațiilor multimediale, naturale de comunicare, de exemplu în cazul citirii textului scris, de foarte multe ori, actele lecturării și ale interpretării se despart, generând astfel structuri lipsite de sens.

În Ungaria cea mai veche și cea mai consecventă reglementare privind pronunția mediatică a fost întocmită de Comisia lingvistică a Radio Ungaria. Reglementarea intitulată *Cerințe de bază pentru obținerea dreptului la microfon* (1998), stipulează foarte clar cerințele pentru dreptul la apariția radiofonică, precum și cauzele refuzării acestui drept. În baza acestui act reglementativ însumează Balázs Géza, cerințele de bază pentru obținerea dreptului la microfon, care sunt următoarele (Balázs 2000:117):

- respirație silențioasă de discurs
- voce sănătoasă, cu o rezonanță bună, potrivită pentru modulații, ceea ce conferă vorbitorului o intensitate sonoră corespunzătoare
- pronunție corectă (lungime fonologică, conformitate cu regulile de asimilare la nivelul consoanelor)
- citire și pronunție de text cu interpretare corespunzătoare, cu ajutorul utilizării mijloacelor fonetice la nivelul sintaxei și al textului (accente, intonații, pauze, tempo, ritm de vorbire, intensitate, segmentare corespunzătoare)
- competență ce vizează segmentarea rațională-intelectuală a textului ca unitate sonoră, precum și competențe discursive și de prezentare sonoră pentru reasamblarea acustică a textului
- un stil de vorbire corespunzător temei, situației, rolului jucat în emisiune.

În cazul limbajului audiovizual maghiar din România (atât în cazul posturilor publice, cât și a posturilor comerciale), în general, se poate urmări străduința pentru alinierea la normele de pronunție din Ungaria.

În baza materialului acumulat pe parcursul monitorizărilor lingvistice, s-a dovedit faptul că foarte rar se pot auzi greșeli de pronunție provenind din funcționarea necorespunzătoare a aparatului articulatoriu, respirație fluierătoare sau fonații total greșite, într-o mai mare măsură însă, delimitări cu blocarea coardelor vocale, segmentări derutante și inexplicabile, accentuări mediatice frecvente și foarte la modă, cum sunt accentuarea inversată a numelor proprii, accentuări repetitive nefuncționale, intonație plutitoare la sfârșitul cuvintelor, lipsa intonației descendente la sfârșitul propozițiilor etc., dar tot aici, trebuie să enumerăm și acele fenomene de contact care la nivel fonetic și lexical, ne demonstrează efectul limbii române asupra limbii maghiare (semilungimea vocalelor, ritmul crescut de vorbire, calculi lingvistice, denumiri traduse greșit etc.).

Bibliografie:

- Balázs Géza: *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón*. A-Z Kiadó, Budapest, 1998.
- Balázs Géza: A média nyelvi normája. In: *Magyar Nyelvőr*, 124. évf. 1. szám, 2000. január-március, pp. 5-24.
- Balázs Géza: *Lehetséges nyelvi szabványok*. A-Z Kiadó, Budapest, 2000.
- Balázs Géza: *Médianorma. A nyilvános megszólalás esztétikája*. Magyar Rádió, Budapest, 2000.
- Balázs Géza: Sajtónyelv – médianyelv – médianorma. In: H. Varga Gyula (szerk.): *Kommunikáció és nyelvhasználat*. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Nova Series Tom. XXXI. Sectio Scientiarum Economicarum et socialium. Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei, Eger, 2004., pp. 44-55.
- Balázs Géza: A rádiók kiejtési normája. In: Zimányi Árpád (szerk.): II. Egri Kiejtési Konferencia, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Linguistica Hungarica. EKF Líceum Kiadó, Eger, 2006. pp. 46-55.
- Bálint Emese – Péntek János (szerk.): *Oktatás: nyelvek határán – Közelkép a romániai magyar oktatásról*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 2009.
- Balogh Lajos: A nyelvi regionalitás szintjei. In: Balogh Lajos-Kontra Mikós (szerk.): *Élőnyelvi tanulmányok*. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete – Linguistica A/3., Budapest, 1991., pp. 121-133.
- Benő Attila – Szilágyi N. Sándor (szerk.): *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár, 2006.
- Buda Béla: A tömegtájékoztató nyelvének néhány kommunikáció-lélektani és szociolingvisztikai sajátossága. In: *Nyelvészet és tömegkommunikáció II.* (szerk. Grétsy László), Tömegkommunikációs kutatóközpont, Budapest, 1985., pp. 5-30.
- Cserés Miklós – Deme László: *A rádióban elhangzó beszédről*. Tömegkommunikációs kutatóközpont, Budapest, 1976.
- Deme László: A kiejtés törvényeinek tanítása és tanulmányozása. *Nyr.* 94, 1970., pp. 270-80.
- Deme László: A „rádiós alaphelyzet”. A beszéd szemszögéből. In: Cserés Miklós - Deme László: *A rádióban elhangzó beszédről*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1976., pp. 15-22.
- Elekfi László-Wacha Imre: *Az értelmes beszéd hangzása*. Szemimpex Kiadó, Budapest, 2003.
- Eőry Vilma: Nyelvi norma – stílusnorma. In: Kemény Gábor (szerk.): *Normatudat – nyelvi norma*, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1992., pp. 31-40.
- Fülei-Szántó Endre: Bomló kétnyelvűség. In: Kontra Miklós (szerk.): *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete – Linguistica A/9., Budapest, 1992., pp. 35-45.
- Kemény Gábor (szerk.): *Normatudat – nyelvi norma*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1992.
- Knoll, Reinhold: Gedanken zum Fernsehen, In: *Kétnyelvűség*, VI. évf. 2. sz., 1999, 23-39.
- Péntek János: A nyelv ritkuló légköre. Szociolingvisztikai dolgozatok. Komp-Press Kiadó, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2001.

Péntek János: Eltérő szerkezetek kiegyenlítődése nyelvi kontaktusban. In: Borbély Anna (szerk.): *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 2000, pp.165-172.

Péntek János: Gondolatok a magyar nyelv mai helyzetéről. *Magyar Nyelv*, 1998, 43-49.

Szende Tamás: *A beszéd folyamat alaptényezői*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

Villó Ildikó: A nyelvi norma meghatározásáról. In: Kemény Gábor (szerk.): *Normatuda – nyelvi norma*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1992., pp. 7-23.

Wacha Imre: *Szöveg és hangzása: cikkek, tanulmányok a beszédről*. Magyar Rádió Rt., Budapest, 1999.

Követelményminimum a rendszeresen megszólalók mikrofonjogának megadásához.

Magyar Rádió, 1993.

Studiul monitorizării limbii maghiare în programele audiovizuale din România, 2011, 2012

<http://www.cna.ro/Studiul-monitoriz-rii-limbii.html>, www.sapientia.ro